

*Multimodalne profilowanie pojednania
w dyskursach pamięci.
Analiza na przykładzie internetowych
zapowiedzi obchodów 50. rocznicy niemiecko-
-francuskiej Mszy Pojednania w Reims
i 25. rocznicy polsko-niemieckiej
Mszy Pojednania w Krzyżowej*

WALDEMAR CZACHUR*

<https://doi.org/10.25167/Stylistyka28.2019.28>

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest refleksja nad multimodalnym profilowaniem pojednania niemiecko-francuskiego i polsko-niemieckiego w kontekście lingwistycznych badań nad pamięcią zbiorową (zob. Chlebda 2012, 2018; Wójcicka 2014; Czachur 2018a i b). Pojednanie między narodami rozumiane jest tutaj jako strategia stosowana w relacjach międzynarodowych, która przyjmuje formę działania politycznego, zgodnego z wartościami i interesami wyznawanymi przez określone wspólnoty. Bez upamiętniania symbolicznego aktu pojednania nie będzie ono obecne w pamięci zbiorowej w wybranych społecznościach i nie będzie spełniało przypisywanej mu funkcji politycznej i kulturowej.

* <https://orcid.org/0000-0002-8343-4765>, Uniwersytet Warszawski, waldemar.czachur@uw.edu.pl

Szczególne rola przypada w tym procesie zaaranżowanej inscenizacji podczas obchodów rocznicowych oraz ich reinscenizacji medialnej w formie tekstów multimodalnych, które mają wyrażać działania typowe dla pojednania.

Analizie poddane zostaną wybrane niemieckojęzyczne teksty powstałe w kontekście obchodów 50. rocznicy niemiecko-francuskiej Mszy Pojednania w Reims oraz 25. rocznicy polsko-niemieckiej Mszy Pojednania w Krzyżowej. Kluczowe pytanie, na które będziemy próbowali odpowiedzieć, brzmi: w jaki sposób profilowane jest pojednanie za pomocą tekstów multimodalnych oraz czy istnieją różnice i podobieństwa w tym procesie między ramowaniem pojednania niemiecko-francuskiego i polsko-niemieckiego?

W niniejszej pracy podjęta zostanie próba integracji perspektywy lingwistyki mediów, lingwistyki kulturowej i multimodalnej analizy dyskursów dla celów lingwistyki pamięci (zob. Anusiewicz 1995; Skowronek 2013; Witosz 2012; Martin 2013; Czachur 2017; Kampka 2017).

2. Pojednania jako strategia polityczna i symboliczna

Wychodzimy z założenia, że pojednanie jako akt polityczny w stosunkach międzynarodowych, mający potencjalnie również skutki społeczne i kulturowe we wspólnotach, których dotyczy, ma charakter rytuału pokuty, a tym samym – wymiar symboliczny. Jego elementem jest akt przeprosin, skruchy i przebaczenia; towarzyszy mu wola przepracowania trudnej przeszłości, która owe wspólnoty podzieliła, i gotowość do konstruktywnej współpracy opartej na zaufaniu i partnerstwie (zob. Schramm, Czachur 2014; Czachur 2018b). Tak rozumiane pojednanie czerpie z bogatego spektrum rytuałów dyskursu religijnego (zob. Makuchowska 2013), jednak nie należy rozumieć go jako przeniesienia relacji międzyludzkich w sferę polityki, szczególnie dlatego, że dzisiaj takie działania na ogół nie dotyczą pojednania między zwaśnionymi aktorami politycznymi, lecz angażują reprezentantów ich społeczeństw, w których kulturowana jest każdorazowa specyficzna kultura pamięci¹. Wigura podaje

¹ Pojęcie kultury pamięci rozumiem za Christophem Cornelißenem jako „pojęcie nadrzędne dla wszelkich możliwych form świadomej pamięci wydarzeń historycznych, osobistości i procesów, niezależnie od tego, czy są one natury estetycznej, politycznej czy kognitywnej” (Cornelißen 2014: 255). Koncepcja kultury pamięci nie jest tutaj postrzegana jako alternatywna dla pojęcia pamięci zbiorowej. Przeciwnie, pozwala usytuować pamięć zbiorową w szerszym kontekście z uwzględnieniem uwarunkowań polityczno-kulturowych, dynamicznego procesu ciągłego negocjowania pamięci oraz poszczególnych aktorów i ich interesów. Pamięć zbiorową z perspektywy lingwistycznej definiujemy jako „konceptualnie zarejestrowane,

następujące wymiary polityczne deklaracji przebaczenia i skruchy w polityce: reprezentacja moralna, odpowiedzialność zbiorowa oraz symbolika oparta na przebaczeniu jako obietnicy (Wigura 2011: 52–58).

Pojednanie jako polityczny akt woli rozpoczyna się od aktu symbolicznego, realizowanego za pomocą rytuałów werbalnych i pozawerbalnych, dystrybuowanych medialnie w formie wzbudzających emocje obrazów oraz nowych znaczeń i sensów, odpowiednio sprofilowanych za pomocą tekstów multimodalnych. Jeśli w obu dotkniętych w przeszłości konfliktami społecznościami istnieje wola polityczna i społeczna, aby przypisać aktowi symbolicznego pojednania funkcję senso- i tożsamościotwórczą, owe emocje i działania, przekazywane za pośrednictwem obrazu i języka, przekształcają się w miejsca pamięci² o pojednaniu w postaci nowych narracji, takich jak np. Verdun, gdy miejsce krwawych walk niemiecko-francuskich w czasie pierwszej wojny światowej staje się również symbolem przezwyciężenia „dziedzicznej wrogości” po symbolicznym uścisku dłoni kanclerza Kohla i prezydenta Mitteranda w 1984 r., lub w postaci nowych pomników, takich jak ten upamiętniający klęczącego Brandta w akcie niemieckiej skruchy za niemieckie zbrodnie drugiej wojny światowej w Warszawie, czy też w postaci nowych obchodów, a także nowych praktyk upamiętniających.

Dla dalszej dyskusji kluczowe jest założenie, że podczas pojednania między narodami nastąpi akt przeprosin, skruchy lub przebaczenia, i jednocześnie dokonane zostanie upamiętnienie tego aktu w obu dotkniętych społecznościami, np. w formie wspólnych obchodów tego wydarzenia. Świadomie rozróżnia się tu akty inicjujące symboliczne pojednanie, takie jak Msza Pojednania w Reims w 1962 r. czy Msza Pojednania w Krzyżowej w 1989 r., oraz praktyki upamiętniające, które aktywizują i jednocześnie funkcjonalizują te akty w pamięci zbiorowej obu społeczności. We wzorcowym przypadku funkcja tego pojednania jest podobna lub porównywalna w obu społeczeństwach, tak jak pojednanie francusko-niemieckie stało się w Europie symbolem wyrzeczenia się dziedzicznej wrogości i fundamentem pokojowej integracji europejskiej. Nie bez znaczenia dla procesu i narracyjotwórczej funkcji pojednania w pa-

językowo reprezentowalne i społecznie podzielane formacje wiedzy, aktywujące obrazy przeszłości powstałe w wyniku praktyk komunikacyjnych o specyficznej funkcji kulturowej” (Czachur 2018a: 18).

² Miejsca pamięci rozumiem za Hahnem i Trabą jako „realne, jak też wyimaginowane fenomeny historyczne: zdarzenia i miejsca topograficzne, (wyobrażone i rzeczywiste) postaci, artefakty, symbole” (Hahn, Traba 2015: 18).

mięci zbiorowej obu społeczeństw są kontrowersje związane z niezgodą na zaproponowaną w akcie pojednania nową interpretację przeszłości. Akty pojednania, jeśli są autentyczne, spójne i kompletne, zrywają z dotychczasowymi narracjami o sąsiedzie i samym sobie. Dzieje się tak dlatego, że jeśli:

przeprosiny są najpierw kierowane do „innych”, do ofiary lub jej przedstawicieli, ich przyjęcie nie ogranicza się tylko do tego kręgu. Ponieważ taki gest ma na celu zerwanie z akceptowaną przez wszystkich narracją, która utrudnia zbliżenie, aktor kieruje taki gest również do siebie, do swojej grupy, do wszystkich tych, których legalnie lub symbolicznie reprezentuje. W ten sposób ma wywołać podwójną debatę, z „innym”, ale także – i jest to chyba najtrudniejsze – z samym sobą³ (Bazin 2016: 62).

Akt symbolicznego pojednania i próby reinterpretacji narracji odnoszących się do dzielącej przeszłości wzmocnione przez jego upamiętnienia łączą się również z inną ważną funkcją tego procesu – funkcją wspólnototwórczą. W ten sposób określa się wspólną płaszczyznę etyczną właściwą dla danych wspólnot (Wigura 2011: 61).

3. Profilowanie pojednania w tekstach multimodalnych

Wychodzimy z założenia, że pojednanie jako strategia polityczna i pamięciowo-kulturowa w stosunkach międzynarodowych jest inscenizowane przy okazji uroczystych obchodów według odpowiedniego ceremoniału za pomocą rytuałów językowych i niejęzykowych, i staje się częścią pamięci zbiorowej wspólnot, których dotyczy. Kluczowe znaczenie mają wskazane wcześniej praktyki upamiętniające, aktywizujące i aktualizujące znaczenie upamiętnianego aktu. W tym procesie najistotniejsze są inscenizacje podczas uroczystości oraz ich medialne reinscenizacje, odpowiednio profilowane za pomocą tekstów multimodalnych.

Zakładamy dalej, że chociaż rzeczywistość jest ukonstytuowana językowo, to proces jej tworzenia odbywa się w oparciu o reprezentacje dystrybuowane medialnie, a profilowane multimodalnie jest działaniem dziennikarzy jako pod-

³ Wenn also Entschuldigungen z.B. zuerst an den ‚Anderen‘ adressiert werden, an das Opfer oder seine Vertreter, beschränkt sich die Rezeption doch nicht alleine auf diesen Kreis. Da eine solche Geste mit einer allseits akzeptierten Erzählung brechen will, welche die Annäherung erschwert, richtet der Akteur eine solche Geste auch an sich selber, an seine Gruppe, an alle jene, die von ihm legal oder symbolisch vertreten werden. Auf diese Weise soll eine doppelte Debatte entfacht werden, mit dem ‚Anderen‘ in jedem Fall, aber auch – und das ist vielleicht der schwerste Weg – mit sich selbst (przeł. – W.Cz.).

miotów dyskursów. Profilowanie, w tym profilowanie multimodalne, powiązane jest z procesem aktywowania struktur kognitywnych, zapisanych w pamięci zasad organizacji sytuacji społecznych, i obejmuje wstępną kategoryzację przedmiotu, dobór aspektów odpowiadających dokonanej kategoryzacji oraz jakościowe charakterystyki przedmiotu w ramach przyjętych aspektów (zob. Bartmiński 2009: 95; Fraas, Meier, Pentzold, Sommer 2015; Czachur 2016). Posługiwać się będziemy pojęciem profilowania multimodalnego w znaczeniu wyboru praktyk uwarunkowanych podmiotowo i kulturowo, których efektem będzie określony tekst multimodalny.

Zaproponowany przez Jana Assmanna (2008) podział pamięci zbiorowej na pamięć komunikacyjną i pamięć kulturową wydaje się w tym kontekście o tyle istotny, że pamięć komunikacyjna jako wstępny etap pamięci kulturowej nie byłaby we współczesnych społeczeństwach w ogóle możliwa bez mediów, które warunkują dyskursy pamięci. Znaki, tutaj w sensie semiotycznym materialne nośniki znaczeń, takie jak pismo, obraz, muzyka, współtworzą specyfikę tekstów multimodalnych. Teksty multimodalne to teksty, które integrują w sposób strukturalny i funkcjonalny kilka modalności znakowych / zasobów semiotycznych i których znaczenie wynika z interakcji tych modalności (zob. Bucher 2015; Maćkiewicz 2016, 2017; Kampka 2017). Przyjmujemy dalej, że tekst multimodalny jest jak „partytura orkiestrowa, gdzie poszczególne partie instrumentalne współgrają ze sobą, tworząc całość, która nie jest tylko i po prostu sumą części” (Maćkiewicz 2017: 35; Zielińska 2018).

Możliwość zastosowania różnych zasobów semiotycznych do tworzenia specyficznych dla pojednania i kultury pamięci znaczeń, które są stale odtwarzane w odpowiednich relacjach medialnych, wykorzystywana jest również w dyskursach pamięci. Mowa tutaj o pamięci zapośredniczonej medialnie, o wizualizacji lub mediatyzacji pamięci zbiorowej (zob. Erlil 2018: 207–223; Biskupska 2013: 185; Zielińska 2018), w której „poznanie zmysłowe, doznanie wirtualne zaczyna dominować nad poznaniem intelektualnym” (Szpociński 2009: 231). Profilowanie multimodalne pamięci zbiorowej polega na budowaniu znaczeń upamiętnianych wydarzeń, a powstałe w ich wyniku teksty multimodalne mają zaspokoić również potrzebę autentyczności. Jest to o tyle ważne, że stosowane praktyki upamiętniające nie tylko indeksyzują wydarzenie z przeszłości, ale je jednocześnie konstruują ikonicznie w postaci konkretnych obrazów w pamięci zbiorowej. Na typowe dla pojednania zachowania i tworzone znaczenia składają się emocje związane z radością lub refleksją, a także

inscenizowane partnerskie i symetryczne relacje. Dlatego celem analizy będzie wykazanie, w jaki sposób, czyli przy pomocy jakich elementów językowych i wizualnych tworzone są typowe dla pojednania znaczenia, które aktywują i aktywizują upamiętniane wydarzenie w pamięci zbiorowej.

4. Analiza multimodalnego profilowania pojednania – procedura badawcza

Przedmiotem analizy nie będą jednak całe teksty multimodalne, a jedynie ich część składająca się z nagłówka zapowiedzi internetowych oraz towarzyszącego mu obrazu (zob. Wojtak 2014; Zielińska 2018: 223–226). Zakładamy, że obraz wraz z nagłówkiem zajmują centralne miejsce w procesie komunikacji, ponieważ określają kierunek (re)interpretacji względem odbiorców oraz że w tekście multimodalnym polisemiczna treść obrazu określana jest przez nagłówek i tym samym odpowiednio ramowana.

Nagłówek traktujemy jako rodzaj skompresowanego, makrostrukturalnego podsumowania, które nawiązuje do zagadnień omawianych w artykule prasowym (zob. Sakowski 2017: 82). Jego funkcja pragmatyczna polega na przyciąganiu uwagi potencjalnych czytelników i realizowana jest na płaszczyźnie graficznej, fonicznej, składniowej, leksykalnej i stylistycznej (zob. Wojtak 2008: 20–21). Na relacje między nagłówkiem a obrazem możemy patrzeć z dwóch perspektyw. Zakładając kierunek relacji od nagłówka do obrazu, uznajemy, że może on przyjąć funkcję monosemiotyzacji, indeksykalizacji i funkcję metakomunikatywną. W przeciwnym kierunku funkcja obrazów względem nagłówka przejawia się w zabezpieczeniu referencji, ilustrowaniu lub uwierzytelnieniu obiektu odniesienia (zob. Opilowski 2015: 197–203).

By odpowiedzieć na postawione wcześniej pytanie badawcze o to, w jaki sposób teksty multimodalne profilują specyficzne dla pojednania emocje i relacje, wypracowano procedurę składającą się z trzech pytań porządkujących:

1. Jakie emocje i znaczenia manifestują się na poziomie tekstu i obrazu?
2. Jacy aktorzy, w jakich rolach i w jakich relacjach obecni są na płaszczyźnie tekstu i obrazu?
3. Jakie działanie konstytuowane jest na płaszczyźnie tekstu i obrazu (scena)?

Analizie poddano łącznie dziewięć (pięć odnoszących się do pojednania niemiecko-francuskiego i cztery do polsko-niemieckiego) wybranych z więk-

szego korpusu zapowiedzi internetowych, reprezentatywnych dla zebranego korpusu. Zapowiedzi internetowe w formie tekstów multimodalnych odnosiły się do relacji z uroczystości państwowych z okazji 50. rocznicy niemiecko-francuskiej Mszy Pojednania w Reims w 2012 r. oraz 25. rocznicy polsko-niemieckiej Mszy Pojednania w Krzyżowej w 2014 r.

4.1. Pojednanie niemiecko-francuskie w tekstach multimodalnych

Jak wcześniej zapowiedziano, nagłówki oraz obrazy im towarzyszące poddane będą analizie pod kątem sposobu multimodalnego profilowania znaczeń i sensów typowych dla pojednania. Przedstawimy pięć wybranych nagłówków:

- 1) Merkel und Hollande feiern in Reims deutsch-französische Freundschaft („Die Welt”)
 - a. *Merkel i Hollande świętują w Reims przyjaźń niemiecko-francuską*
- 2) Die deutsch-französische Freundschaft feiert goldene Hochzeit („Der Tagesspiegel”)
 - a. *Przyjaźń niemiecko-francuska świętuje złote gody*
- 3) Merkel und Hollande erinnern an Versöhnung („Berliner Zeitung”)
 - a. *Merkel i Hollande wspominają o pojednaniu*
- 4) „Wir müssen den Euro verteidigen” („Die Zeit”)
 - a. *„Musimy bronić euro”*
- 5) Merkel und Hollande in Freundschaft vereint („Der Spiegel”)
 - a. *Merkel i Hollande połączeni w przyjaźni*

Wśród przytoczonych nagłówków wyróżnić można dwa typy: nagłówki tematyczne i nagłówki-cytaty. W nagłówkach tematycznych uwidacznia się dominacja takich leksemów, jak *przyjaźń i pojednanie*, które określają treść towarzyszących im zdjęć, a tym samym relacjonowanego wydarzenia. Ważne są pozytywne konotacje tych nominacji. Odwołują się one do emocji specyficznych dla relacji międzyludzkich i wyrażają przede wszystkim radość. Wymienione słowa kluczowe używane są również w różnych rolach semantycznych: jako agens (*przyjaźń niemiecko-francuska świętuje*), jako patiens (*Merkel i Hollande świętują przyjaźń niemiecko-francuską*) lub jako *locativ* (*zjednoczeni w przyjaźni*). Na podstawie nominalizacji funkcji nazw własnych (Rejter 2016) założyć można, że przyjaźń i pojednanie francusko-niemieckie to produkt polityczny charakteryzujący się stabilnością i określoną funkcją.

Czasowniki, takie jak *świętować*, *wspominać* czy *elipsa połączeni w przyjaźni* implikują istnienie bliskich relacji i odwołują się wręcz do rytuałów rodzinnych. Nazwy *Merkel* i *Hollande* używane są tu metonimicznie w znaczeniu Niemcy i Francuzi. Istotne jest użycie spójnika *i*. W ten sposób oprócz emocji związanych z radością aktywowana jest wiedza implikująca relacje partnerskie i symetryczne oraz zaufanie między partnerami. Tak skonstruowane nagłówki tworzą wrażenie symetrii, radości i niemalże familiarności.

Sytuacja przedstawia się inaczej w przypadku nagłówka z użyciem cytatu *Musimy bronić euro!*, który pochodzi z przemówienia prezydenta Hollande'a. Ten typ nagłówka ma w mniejszym stopniu funkcję nominatywno-wartościującą, a bardziej apelatywną, i odwołuje się do aktualnych wyzwań niemiecko-francuskich, konkretnie chodzi o kryzys finansowy, w jakim znalazła się strefa euro. Zarysowane zagrożenie i wyzwanie, a zwłaszcza uwypuklenie agensa w postaci MY inkluzywnego, wskazuje na polityczną odpowiedzialność Niemiec i Francji za rozwiązanie problemu, a tym samym implikuje nie tylko wspólne interesy, ale także wolę współpracy obu stron.

Jeśli spojrzeć na płaszczyznę obrazu, można tu również zidentyfikować dwa sposoby profilowania pojednania. Wszystkie obrazy przedstawiają kanclerz Angelę Merkel i prezydenta Francji François Hollande'a w różnych konstelacjach, jednak zawsze są to konstelacje kojarzące się z symetrią i partnerstwem.

Pierwszy typ obrazu (ryc. 1 i 2) pokazuje fizyczną bliskość między dwoma aktorami, którzy obejmują się i całują. Ich twarze są radosne i uśmiechnięte.

Ryc. 1.
<http://www.tagesspiegel.de/politik/50-jahre-versoehnung-die-deutsch-franzoesische-freundschaft-feiert-goldene-hochzeit/6853354.html>

Ryc. 2.
<https://www.welt.de/newsticker/news3/article108125682/Merkel-und-Hollande-feiern-in-Reims-deutsch-franzoesische-Freundschaft.html>

Jednak te obrazy nie mają żadnego konkretnego znaczenia bez tekstowego ramowania. Ich multimodalne znaczenie wynika z komplementarnej relacji między tekstem i obrazem, aktywującej znaczenia/sensy specyficzne dla przyjaźni i pojednania.

Drugi typ (ryc. 3, 4 i 5) przedstawia kanclerz Merkel i prezydenta Hollande'a stojących obok siebie w analogicznej pozycji, co tworzy również relacje symetrii i partnerstwa między przedstawianymi osobami. Ich twarze są poważne i zamyślane. Inscenizowane są zaduma i rozwaga. Zachowanie szefów państw jest odpowiednio skontekstualizowane przez widoczne w tle flagi narodowe, mównice czy batalion honorowy. Wynika z tego jasno, że chodzi o ceremoniał państwowy z udziałem przedstawicieli dwóch państw.

Konsekwentnie budowane relacje symetrii i partnerstwa wyrażają się w strategii tworzenia wspólnego po-

Ryc. 3.
<http://www.zeit.de/politik/ausland/2012-07/merkel-hollande-reims>

Ryc. 4.
<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/reims-merkel-und-hollande-feiern-deutsch-franzoesische-freundschaft-a-843251.html>

Ryc. 5.
<https://www.berliner-zeitung.de/politik/merkel-und-hollande-erinnern-an-versoehnung-10863068>

litycznego MY, również na płaszczyźnie językowej: *Merkel i Hollande, nasza przyjaźń* lub *Musimy...*

4.2. Pojednanie polsko-niemieckie w tekstach multimodalnych

Na początku należy zaznaczyć, że tekstów na temat obchodów 25. rocznicy polsko-niemieckiej Mszy Pojednania 20 listopada 2014 r. było w mediach niemieckich znacznie mniej niż tekstów dotyczących obchodów niemiecko-francuskiej Mszy Pojednania. W związku z tym do analizy wykorzystuje się tylko cztery przykłady:

- 1) Merkel würdigt deutsch-polnische Versöhnung („Deutsche Welle”)
 - a. *Merkel docenia pojednanie polsko-niemieckie*
- 2) Merkel verteidigt in Polen Dialog mit Russland („Handelsblatt”)
 - a. *Merkel broni w Polsce dialogu z Rosją*
- 3) Angela Merkel kritisiert Russland bei Polen-Reise („Rheinische Post”)
 - a. *Angela Merkel krytykuje Rosję podczas wizyty w Polsce*
- 4) Gedenkveranstaltungen im polnischen Kreisau („Die Welt”)
 - a. *Uroczystość upamiętniająca w polskiej Krzyżowej*

W polskim korpusie zapowiedzi znajdują się tylko nagłówki tematyczne, które inaczej niż w przypadku niemiecko-francuskiego pojednania perspektywizują treść tekstów multimodalnych. Leksemy takie jak *polsko-niemieckie pojednanie* i *uroczystość upamiętniająca* odnoszą się do omawianego wydarzenia i profilują je w sposób pozytywny. Należy jednak zauważyć, że w trzech nagłówkach gazet kanclerz Merkel jest jedynym wymienionym aktorem, który działa poprzez *docenianie*, *krytykowanie* lub *obronę*. Czasownicy te pozytywnie konotują osobę Merkel i dodatkowo podkreślają jej aktywną i konstruktywną rolę w polityce międzynarodowej. Dwa nagłówki odwołują się do aktualnej sytuacji międzynarodowej, a nie do wydarzenia, które jest obchodzone. Polska pojawia się w analizowanych nagłówkach tylko raz w semantycznej roli *locativu*. Również premier RP Ewa Kopacz jest nieobecna w warstwie językowej nagłówków. Tym samym stwierdzić można, że na płaszczyźnie języka konceptualizowana jest asymetria między aktorami, a brak Polski w roli agensa lub nawet patiensa uniemożliwia określenie sy-

Ryc. 6.
<http://www.dw.com/de/merkel-w%C3%BCrdigt-deutsch-polnische-vers%C3%B6hnung/a-18077026>

Ryc. 7.
<http://www.rp-online.de/politik/ausland/angela-merkel-kritisiert-russland-bei-polen-reise-in-kreisau-aid-1.4682120>

Ryc. 8.
<http://www.handelsblatt.com/politik-merkel-verteidigt-in-polen-dialog-mit-russland/11005384.html>

Ryc. 9.
<https://www.welt.de/newsticker/news1/article134533319/Gedenkveranstaltung-im-polnischen-Kreisau.html>

tuacji jako partnerskiej, nie mówiąc nic o pozytywnych emocjach typowych dla pojednania i przyjaźni.

Ciekawy jest również podpis na ryc. 7: „Angela Merkel z premier Polski Ewą Kopacz podczas wizyty w Kreisau/Krzyżowej”, który również profiluje kanclerz jako głównego aktora, a Polskę, reprezentowaną przez premiera RP, umieszcza w tle. Stosowane są zatem takie konstrukcje, jak *Merkel z* lub *Merkel w trakcie wizyty*, zamiast np. *Merkel i Kopacz* lub *podczas wspólnej wizyty*.

Wśród użytych w tekstach multimodalnych obrazów dwa odnoszą się do wydarzeń w Krzyżowej (ryc. 6 i 7), a dwa pozostałe do wspólnej konferencji prasowej podczas wizyty premier Kopacz w Berlinie 9 października 2014 r. Na wszystkich zdjęciach pokazane są kanclerz Angela Merkel i premier Ewa Kopacz, jednak ich relacje są w inny sposób skonstruowane. Rycina 6 przedstawia je jako równoprawnych partnerów w towarzystwie Władysława Bartoszewskiego, ówczesnego pełnomocnika ds. stosunków polsko-niemieckich i orędownika polsko-niemieckiego pojednania. Wszyscy aktorzy są weseli, trzymają się pod rękę i tworzą wspólnotę wokół Władysława Bartoszewskiego. Jest on tutaj głównym aktorem przede wszystkim dlatego, że stoi pośrodku na tle napisu: „Msza Pojednania”, „Versöhnungsmesse”, „Mass of Reconciliation”.

Konstrukcja pozostałych trzech obrazów jest już inna. Pokazane są dwie uśmiechnięte kobiety, ale nie w relacji symetrycznej. Nie ma między nimi kontaktu wzrokowego, a pozycja kanclerz Niemiec jest każdorazowo dominująca, ponieważ albo stoi ona na pierwszym planie, albo z wyciągniętą ręką wskazuje drogę, co odebrać można tak, że poucza premier Polski.

Kompozycja obrazów i relacje między elementami wizualnymi i pisanymi w analizowanych tekstach nie są spójne. Radość, którą można dostrzec na twarzach aktorów, nie znajduje odzwierciedlenia w konstruowanym obrazie. Nie jest również tworzona relacja zaufania, partnerstwa i symetrii. Nawet jeśli obraz (ryc. 7) podkreśla pewną zażyłość między Merkel a Kopacz, to jednak kanclerz federalna znajduje się na pierwszym planie w warstwie językowej, co uwypukla jej ocenę pojednania polsko-niemieckiego. W innych tekstach multimodalnych nie są profilowane żadne emocje typowe dla pojednania, przede wszystkim z powodu rozbieżności lub sprzeczności obecnych w relacji między obrazem a tekstem.

5. Podsumowanie

Zaprezentowana analiza w żaden sposób nie wyczerpuje tematu i nie obejmuje wszystkich aspektów profilowania multimodalnego pojednania w dyskursach pamięci. Uświadamia jednak, w jaki sposób teksty multimodalne profilują specyficzne znaczenia związane z pojednaniem w stosunkach niemiecko-francuskich i niemiecko-polskich, czyli jak poszczególne zasoby semiotyczne są ze

sobą skoordynowane i jak tworzą i aktywują znaczenia w pamięci zbiorowej. W tabeli przedstawiamy w syntetyczny sposób wyniki badań:

Tabela 1. Wyniki analizy profilowania multimodalnego w tekstach dotyczących pojednania niemiecko-francuskiego i polsko-niemieckiego

Pojednanie niemiecko-francuskie	Pojednanie polsko-niemieckie
Jakie emocje i znaczenia manifestują się na poziomie tekstu i obrazu?	
Na poziomie tekstu i obrazu tworzone jest polityczne „MY” Poprzez eksplicytnie i implicytnie nazywanie okazji spotkania, inscenizację radości i zażyłości, a także wyznaczanie wspólnych wyzwań tworzone są emocje i znaczenia związane z pojednaniem	Nie jest tworzone polityczne „MY” Poprzez ignorowanie partnera, tj. Polski, na płaszczyźnie językowej oraz niepodawanie powodu spotkania nie powstają emocje i znaczenia związane z pojednaniem
Jacy aktorzy, w jakich rolach i w jakich relacjach są obecni na płaszczyźnie tekstu i obrazu?	
Uwypuklenie w sposób symetryczny dwóch aktorów, Merkel i Hollande’a i ich partnerskich relacji	Uwypuklenie osoby kanclerz federalnej i zepchnięcie premier RP na drugi plan oraz uwypuklenie znaczenia wypowiedzi Merkel dla obecnej sytuacji politycznej
Jakie działanie konstytuowane jest na płaszczyźnie tekstu i obrazu (scena)?	
Przedstawiane osoby wykonują analogiczne działania, uśmiechają się, obejmują się, stoją w zadumie obok siebie	Uwypuklona jest perspektywa jednego aktora, kanclerz federalnej, która krytykuje, docenia i broni (warstwa językowa) oraz wskazuje i poucza (warstwa wizualna). Obecność analogicznych działań tylko na jednym obrazie

W sposobie multimodalnego profilowania specyficznych dla pojednania emocji znaczeń w relacjach francusko-niemieckich daje się zauważyć tendencja do tworzenia się wzorów ich profilowania na poziomie językowym i wizualnym (w tekstach multimodalnych). Charakteryzuje się ona, po pierwsze, homogenizacją kompozycji obrazu, która wzmacnia jego stylizację i rozpoznawalność, a po drugie, wynikającą z komplementarności języka i obrazu spójnością, co z kolei ikonizuje inscenizowane wydarzenie w pamięci zbiorowej. Multimodalne profilowanie emocji i znaczeń związanych z pojednaniem w stosunkach polsko-niemieckich wygląda inaczej. Konstrukcja analizowanych tekstów multimodalnych jest każdorazowo inna i trudno mówić o istnieniu

wzorców profilowania. Ze względu na odmienne niż w przypadku niemiecko-francuskim strategię profilowania aktorów i ich działań w kontekście relacjonowanego wydarzenia nie można mówić o reinscenizacji w tekstach multimodalnych symetrii i partnerstwa między aktorami.

Nasuwa się zatem pytanie, w jaki sposób wyjaśnić różnicę w multimodalnym profilowaniu pojednania niemiecko-francuskiego i polsko-niemieckiego w niemieckim dyskursie pamięci z perspektywy lingwistyki kulturowej i lingwistyki pamięci? Można postawić tezę, że funkcja pojednania niemiecko-francuskiego i polsko-niemieckiego w niemieckiej pamięci zbiorowej jest odmienna. Brak politycznej i kulturowej funkcji dla polsko-niemieckiego pojednania w niemieckiej kulturze pamięci odzwierciedla się w braku wzorów jego profilowania w tekstach multimodalnych (zob. Czachur 2018b).

Literatura

- Anusiewicz J., 1995, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław.
- Assmann J., 2008, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, red. R. Traba, przeł. A. Kryczyńska-Pham, Warszawa.
- Bartmiński J., 2009, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Bazin A., 2016, *Reue, Vergebung und Sühne: der Beitrag der symbolischen Gesten zu Verständigung und Versöhnung. Eine Einführung. – Verständigung und Versöhnung nach dem „Zivilisationsbruch“? Deutschland in Europa nach 1945*, Hrsg. C. DeFrance, U. Pfeil, Bonn, s. 57–64.
- Biskupska K., 2013, *Jak wygląda bitwa pod Grunwaldem? Pamięć społeczna w obrazach przestrzeni publicznej – dyskursywna analiza medialnych wyobrażeń wydarzeń historycznych*, red. A. Szpociński, Warszawa, s. 185–207.
- Bucher H.-J., 2015, *Rozumienie multimodalne lub recepcja jako interakcja. Teoretyczne i empiryczne podstawy systematycznej analizy multimodalności*, przeł. M. Lisiecka-Czop. – *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*, red. R. Opiłowski, J. Jarosz, P. Staniewski, Wrocław, s. 79–110.
- Chlebda W., 2012, *Pamięć ujętykowania. – Tradycja dla współczesności*, t. 6: *Pamięć jako kategoria rzeczywistości kulturowej*, red. J. Adamowski, M. Wójcicka, Lublin, s. 109–119.
- Chlebda W., 2018, *Pamięć a język. Zarys relacji. – Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. W. Czachur, Warszawa, s. 56–67.
- Cornelißen Ch., 2014, *Czym jest kultura pamięci. Pojęcie – metody – perspektywy*, przeł. E. Bałajewska-Miglus. – *(Kon)teksty pamięci. Antologia*, red. K. Kończal, Warszawa 2014, s. 247–264.

- Czachur W., 2016, *Mediale Profilierung und kollektives Gedächtnis. Der 25. Jahrestag der Versöhnungsmesse von Krzyżowa/Kreisau im Spiegel deutscher und polnischer Fernsehnachrichten.* – *Politik – Medien – Sprache. Deutsche und polnische Realien aus linguistischer Sicht*, Hrsg. D. Kaczmarek, Łódź, s. 81–102.
- Czachur W., 2017, *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa. Pytania badawcze, zadania i perspektywy.* – *Lingwistyka kulturowa i międzykulturowa. Antologia*, red. W. Czachur, Warszawa, s. 7–38.
- Czachur W., 2018a, *Lingwistyka pamięci. Założenia, zakres badań i metody analizy.* – *Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. W. Czachur, Warszawa, 9–55.
- Czachur W., 2018b, *Versöhnung als multimodaler Erinnerungstext. Eine kultur- und medienlinguistische Analyse am Beispiel der deutsch-französischen und der deutsch-polnischen Beziehungen.* – *Kollektives Gedächtnis und europäische Nachbarschaftsbilder. Beiträge aus kulturlinguistischer Perspektive*, Hrsg. W. Czachur, H.-H. Lüger, Landau, s. 23–62.
- Erl A., 2018, *Kultura pamięci. Wprowadzenie*, przeł. A. Teperek, posłowie i red. nauk. M. Saryusz-Wolska, Warszawa.
- Fraas C., Meier S., Pentzold Ch., Sommer V., 2015, *Wzorce dyskursu – praktyki dyskursu. Instrumentarium metodyczne do jakościowej analizy dyskursu*, przeł. W. Czachur. – *Lingwistyka mediów. Antologia tłumaczeń*, red. R. Opiłowski, J. Jarosz, P. Staniewski, Wrocław, s. 255–278.
- Hahn H.-H., Traba R., 2015, *O czym (nie) opowiadają polsko-niemieckie miejsca pamięci.* – *Polsko-niemieckie miejsca pamięci*, t. 1: *Wspólne/Oddzielne*, red. R. Traba, H.-H. Hahn, współpr. M. Górny i K. Kończal, Warszawa, s. 9–43.
- Kampka A., 2017, *Multimodalna analiza dyskursu – ujęcie semiotyczne.* – *Analiza dyskursu publicznego. Przegląd metod i perspektyw badawczych*, red. M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak, Warszawa, s. 95–122.
- Maćkiewicz J., 2016, *Jak można badać przekazy multimodalne*, „*Język Polski*”, 96/2, s. 18–27.
- Maćkiewicz J., 2017, *Badanie mediów multimodalnych – multimodalne badanie mediów*, „*Studia Medioznawcze/Media Studies*”, 2 (69), s. 33–42.
- Makuchowska M., 2013, *Styl religijny.* – *Style współczesnej polszczyzny: przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków, s. 487–528.
- Martin J. R., 2013, *Multimodalna analiza dyskursu: reprezentacja wojny i pojednania*, przeł. J. Dolińska, T. Konik – *Systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu*, red. A. Duszak, G. Kowalski, Kraków, s. 259–292.
- Opiłowski R., 2015, *Der multimodale Text aus kontrastiver Sicht. Textdesign und Sprache-Bild-Beziehung in deutschen und polnischen Presstexten*, Wrocław–Dresden.
- Rejter A., 2016, *Nazwa własna wobec gatunku i dyskursu*, Katowice.

- Sakowski K., 2017, *Modifizierte Phraseologismen in Schlagzeilen am Beispiel der Zeitung „Die Welt“ – eine pragmatisch orientierte Analyse*, Łódź.
- Schramm W., Czachur W., 2014, *Sprachliche Formen der versöhnungsorientierten Handlungsstrategie. Einige Reflexionen zur Sprache der deutsch-polnischen Versöhnung. – Texte im Wandel*, Hrsg. D. Kaczmarek, J. Makowski, M. Michoń, Łódź, s. 33–53.
- Skowronek B., 2013, *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*, Kraków 2013.
- Szpociński A., 2009, *Wizualizacja pamięci społecznej. – Pamięć zbiorowa jako czynnik integracji i źródło konfliktów*, red. A. Szpociński, Warszawa, s. 227–237.
- Wigura K., 2011, *Wina narodów. Przebaczenie jako strategia prowadzenia polityki*, Gdańsk–Warszawa.
- Witosz B., 2012, *O potrzebie perspektywy multimedialnej w badaniach stylistycznych. – Transdyscyplinarność badań nad komunikacją medialną*, t. 1: *Stan wiedzy i postulaty badawcze*, red. M. Kita, Katowice, s. 155–168.
- Wojtak M. 2008, *Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych*, Lublin.
- Wojtak M., 2014, *O internetowych wersjach zapowiedzi dziennikarskich*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2 (14), s. 39–56.
- Wójcicka M., 2014, *Pamięć zbiorowa a tekst ustny*, Lublin.
- Wójcicka M., 2018, *Język pamięci zbiorowej (w kontekście kultury oralności, piśmienności i elektralności). Prolegomena. – Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. W. Czachur, Warszawa, s. 68–93.
- Zielińska K., 2018, *Pamięć w wymiarze multimodalnym – strategię upamiętniania na przykładzie polskich i niemieckich zapowiedzi internetowych. – Pamięć w ujęciu lingwistycznym. Zagadnienia teoretyczne i metodyczne*, red. W. Czachur, Warszawa, s. 218–243.

*Multimodal constitution of reconciliation in memory discourses.
An analysis on the example of online announcements about
the 50th anniversary of the German-French Reconciliation Mass
in Reims and the 25th anniversary of the Polish-German
Reconciliation Mass in Krzyżowa*

The aim of this article is to reflect on the multimodal constitution of German-French and Polish-German reconciliation in the context of linguistic research on collective memory. Reconciliation between nations is understood here as a strategy applied in international relations, which takes the form of political action, consistent with the values and interests of certain communities. Reconciliation always requires work on collective memory. That is why it is so important to commemorate the symbolic

act of reconciliation. In this way, reconciliation also has a specific political and cultural function. A special role in this process is played by the arranged staging of the anniversary celebrations and their media re-enactment/re-staging in the form of multimodal texts that are typical of reconciliation.

Selected online German-language announcements created in the context of the 50th anniversary of the German-French Reconciliation Mass in Reims and the 25th anniversary of the Polish-German Reconciliation Mass in Krzyżowa will be analysed. The key question we will try to answer is how is reconciliation profiled by means of multimodal texts and are there any differences and similarities in this process in the framework of German-French and Polish-German reconciliation?

Keywords: multimodal framing, multimodal constitution, multimodal discourse analysis, memory discourses, collective memory, Polish-German reconciliation, German-French reconciliation, Krzyżowa, Reims